

Іванова-Биканова
Вікторія Євгенівна

Політичний перформанс: теоретичні засади інтерпретації в сучасних політичних науках

УДК 323

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2020-6.5>

Іванова-Биканова Вікторія Євгенівна
аспірантка кафедри політології
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
пр. Гагаріна, 72,
Дніпро, Україна

Розглядається політичний перформанс як особлива політична комунікаційна дія. Вивчаються напрями теоретичної інтерпретації використання політичного перформансу в технологіях політичної пропаганди, політичного піару, агітації. Розкривається сутність перформансу як комунікативного явища, що виступає основою для розуміння прихованих інтеракцій політичних акторів. Встановлюються особливості тлумачення емпіричних випадків політичних перформансів як епізодів самовиразу індивідів і груп, які не мають інших каналів для масштабної публічної самопрезентації. Обговорюється значення відсутності публічного виразу основ політичних взаємодій як чиннику розкриття прихованих і негативних особливостей конкурентної політики. Метою статті є ідентифікація теоретичного визначення поняття політичного перформансу в сучасних політичних науках. У статті застосовуються загальнологічні (аналіз, синтез) і фахові методи політичної науки (порівняльний і структурно-функціональний) методи. Вираження політичних вимог і позицій політичних суб'єктів вимагає використання надзвичайних засобів, які можуть забезпечити вирішальну перевагу в політичній конкуренції. З'ясується місце політичного дійства як особливої політичної комунікативної дії, яка має вигляд художньої події, театралізованого дійства, динамічної символічної дії, що впливає на всі канали людського сприйняття та дозволяє глядачеві отримувати інформацію про певні політичні значення та політичні повідомлення надзвичайними способами. Розглянуто комунікативний зміст політичної діяльності. Він розкривається вітчизняними політологами крізь призму постмодернізму як умови політичного світогляду. Встановлено, що художнє мислення, політична творчість у межах конкретного акту політичної промови вступають у непередбачувані і багатовимірні взаємодії. Досліджується включення творчих технологій розповсюдження політичних смислів у схеми політичної комунікації. З'ясовуються вимоги для дослідників щодо розуміння функціональних позицій політичних акторів та інших учасників політичних виступів.

Ключові слова: політичний перформанс, комунікативна парадигма, постмодерна парадигма, політичний суб'єкт, політична творчість, політична позиція.

Вступ. Стрімкий розвиток сучасного політичного процесу приводить до пошуку нових форм політичної конкуренції. Якнайповніший вираз політичних вимог і позицій політичних акторів вимагає застосування неординарних засобів, які можуть забезпечити вирішальну перевагу в політичних змаганнях. Серед таких засобів чільне місце посідає політичний перформанс як особлива політична комунікаційна дія, що має вигляд мистецької події, театралізованої вистави, динамічної символічної дії, яка впливає на всі канали людського сприйняття та надає можливість глядачеві отримати інформацію про певні політичні смисли й політичні повідомлення в неординарний спосіб. Політичний перформанс набуває значної популярності за доби інформаційно-комунікаційної революції через можливість його миттєвого поширення аудіовізуальними засобами. Він активно використовується в технологіях політичної пропаганди, політичного піару, агітації тощо. Переконавальний потенціал політичного перформансу заснований не на раціональних аргументах, а на апеляції до почуттів людини, її культурних потреб і цікавості до всього незвичного. Для сучасних політичних наук актуальним є завдання ідентифікації політичного перформансу в контексті функціонування інститутів політичної системи,

дій конкретних політичних акторів, процесів політичної трансформації.

Аналіз публікацій. Теоретичні засади політичного перформансу розглядаються низкою зарубіжних вчених у міждисциплінарному й міжпредметному вимірі. Зокрема, С. Евентан оцінює потенціал вуличного мистецтва для спостереження, розуміння та організації публічного простору [3], Р. Бенегес, Ф. Бріссе-Фуко й А. Кутоло вивчають практики висловлювань у публічному просторі як прояви розвитку громадянства в Африці [4], Г. Мартель аналізує комунікативні результати в медіаконтексті на прикладі телевізійної політичної дискусії [5], Б. Манчев долучився до розгляду перформансу як ефективної політичної технології [6]. Поряд із цим існує потреба акцентувати на сучасних тенденціях подальшого теоретичного визначення політичного перформансу в міждисциплінарному й міжпредметному середовищі.

Метою статті є ідентифікація теоретичного визначення поняття політичного перформансу в сучасних політичних науках. **Завданням** статті є виявлення особливостей інтерпретації поняття політичний перформанс у наявних вітчизняних і зарубіжних дослідних традиціях.

Методи дослідження. У статті використані загальнонаукові й фахові політологічні методи.

Зокрема, до загальнологічних належать аналіз, синтез (здійснюється розгляд наукових оцінок політичного перформансу в Україні). До фахових методів належать порівняльний і структурно-функціональний методи. За допомогою порівняльного методу зіставляються теоретичні інтерпретації базових форм втілення політичного перформансу. За допомогою структурно-функціонального методу визначаються компоненти, які створюють уявлення про значення окремих елементів політичної креативності як форм прояву політичного перформансу в сучасній Україні.

Результати. Одним з основних теоретичних підходів до вивчення феномену політичного перформансу слід вважати комунікативний підхід. Сутність перформансу як комунікативного явища виступає основою для розуміння прихованих інтеракцій політичних акторів. У рамках передавання повідомлень, спілкування та міжособистісної взаємодії сутність комунікативного політичного перформансу розкриває емотивність чинників впливу на політичну поведінку. Як слушно зазначає Н. Хома, «перформанс є комплексною комунікативною дією, де рівноцінною є і роль дійових осіб, і власне аудиторії. Сутність перформансу проявляється в його функції як способі маніфестації політичних ідей і демонстрації ролі своїх прихильників» [2, с. 20].

Комунікативний зміст політичного перформансу розкривається вітчизняними політологами крізь призму постмодерну як умови політичного світосприйняття. Емпіричні випадки політичних перформансів інтерпретуються саме як епізоди самовиразу індивідів і груп, які не мають інших каналів для масштабної публічної самопрезентації. Прикладом є перформанси гурту "Femen". Н. Хома стверджує, що «велику кількість епатажних перформансів, у тому числі й політично спрямованих, проводить жіноча організація FEMEN, яка, порушуючи певні символічні кордони, проявляє, використовуючи жіноче тіло, інтерес до широкого спектра проблем. Їхня постмодерність втілюється в яскравих перформансах, кічі, іронії, карнавалному парадіюванні (і пародіюванні). FEMEN пояснює свою епатажність тим, що традиційні форми активізації громадськості похмурі, нецікаві, й, відповідно, не фіксуються громадськістю та масмедіа» [2].

Також комунікативний зміст політичного перформансу є основою для номіналізації характеристик прихованих політичних процесів. Відсутність публічного виразу основ політичних взаємодій породжує як серед теоретиків, так і серед практиків політичного процесу бажання розкрити приховані й негативні особливості конкурентної політики. Водночас виникає питання ціннісної позиції суб'єкта, який упереджено номіналізує приховані процеси й ототожнює їх з особливостями політич-

ної дійсності. Згідно з Н. Хомою, «радикальний акт привертає увагу, наприклад, бої в багні з підніжками й агресією (за аналогією з політиками, які поливають один одного брудом) як форма протесту проти нечесних політичних ігор під час українських виборчих перегонів (Київ, Майдан Незалежності, жовтень, 2008 р.)» [2, с. 21].

Постмодерна комунікативність як ключова парадигмальна рамка теоретичного тлумачення значення політичних перформансів в Україні спонукає дослідників до широких узагальнень. Однак під час інтерпретації емпіричних випадків політичного перформансу досить важко не потрапити до спокуси розбудови двополюсної картини світу, в якій одні явища визнаються позитивними, а інші – негативними. Натомість постмодерна парадигма говорить про можливість багатопольової ціннісної оцінки змісту політичних перформансів, у тому числі того, як вони можуть бути пов'язані з діяльністю конкретних владно-політичних суб'єктів. Зокрема, надаючи відгук на важливу подію в художньому мистецтві (виставка картин "Je ne sais quoi"), французькі дослідники вірно зауважують, що «крім гри в провокації та недовіру між активістами й політичними владами, між законністю та незаконністю виокремлюється офіційна культурна спадщина. Поєднуючи різні типи легітимності (історичну, юридичну, політичну, народну, естетичну), спадщина <творів мистецтва> вже не з'являється в замороженому, абстрактному або муміфікованому вигляді, але як місце конфлікту під час вигадування ідентичності, культури й історії» [11].

Оцінка значення політичного перформансу як мистецького акту має як позитивні, так і негативні риси. Мистецьке мислення, творчість і політична креативність у рамках конкретного акту перформансу виступають у непередбачуваний і багатовимірній взаємодії. Тому використанням мистецтва для поширення позиції політичних мислителів вимагає неабиякої майстерності, передусім у практиках виразу абстрактних понять значень та емоційних станів. Важко не погодитися з О. Груєвою, яка відзначила, що «практично всі конотації «перформансу» вказують на існування активного начала, що породжує творчий акт. Перформанс слід розуміти як творчий акт суб'єкта, який здійснюється в певному місці й у певний час, має публічний і демонстративний характер, реалізується через своєрідну театралізовану дію. Перформанс є творчим актом суб'єкта, його самовираженням через уявлення та дію, адресовану певній аудиторії» [1, с. 99].

Розуміння специфіки мистецького потенціалу політичного перформансу має бути забезпечене на основі застосування політологічного поняттєво-категоріального апарату. Включення мистецьких технологій поширення політичних смислів до схем політичної комунікації вимагає від дослідників

розуміння функціональних позицій політичних акторів та інших учасників політичних перформансів. Згідно з О. Груєвою, «в сучасній політиці до перформансу вдаються як до технології комунікативної взаємодії із широкою аудиторією. Частіше перформанси використовуються не для підтримки, просування провладної політики, а саме для протесту. Громадсько-політичні перформансні акції можуть бути різноформатними й не однотипними за стилем і жанром: від найпростіших театралізацій до акцій, які володіють складним сценарієм і потребують професіоналізму виконавців (наприклад, «ожилі» картини; балетні постановки; ходіння на ходилицях)» [1, с. 100].

Політичний перформанс як форма виразу політичного протесту виступає конкретним знаряддям політичних технологій. Однак існує багато емпіричних випадків, коли протести є способом публічного виразу індивідуальної політичної позиції, яку важко вважати навмисною політико-технологічною дією. У зв'язку із цим необхідно чітко фіксувати модальність перформансного повідомлення для розуміння масштабу його впливу й прогнозування його політичних наслідків. Згідно з визначенням О. Груєвої, «політичний перформанс – явище, яке виникло задовго до постмодерної доби, але якнайкраще вписується в соціокультурну матрицю сьогодення. За останні роки політичний перформанс міцно укорінюється як форма соціального протесту в Україні. Нині чимало реальних подій практичної політики театралізується, аби вони могли потрапити в новини» [1, с. 101].

У сучасних зарубіжних дослідженнях існує тенденція до оцінки значення політичного перформансу як практики політичного представництва. Метафора вистави використовується в сенсі «несправжнього політичного дійства», яке позначає або характеризує недоліки справжньої політики. Натомість реальний процес політичного представництва, зокрема в індійському парламенті, розглядається як частина перформансної політичної дії. Як вважають сучасні політологи індійського походження, зокрема Ш. Раї, «під час розробки цієї системи корисно проводити парламент як об'єкт дослідження, оскільки це інституційний простір, в якому ефективність представництва – концепція, що лежить в основі будь-якої демократичної системи – забезпечується символічним і дослівним чином. У демократичних системах члени парламенту не лише представляють громадян, вони також претендують на колективне відбиття суспільства й нації в цілому» [9].

Логіка політичного перформансу в емпіричних умовах багатоскладових етнокультурних спільнот змушує дослідників звертати увагу на елементарні частини самовираження. Йдеться про предметні й матеріальні засоби, які використовуються під

час масових практик політичного представництва. За цією логікою ознаки соціальної ідентичності вже виступають чинниками формування цілісного політико-перформансного середовища. На думку індійської вченої, «читання тіл за допомогою одягу, голосу, слів і жестів попереджає нас про те, як вони відзначаються знаками сили чи маргіальності. Те, як виконується ідентичність, виявляє нашарування ідентичностей політичних акторів» [9].

Інтерпретація політичної поведінки в конкретних політичних суб'єктів на основі перформансерного підходу спонукає до формування нової аналітичної мережі, яка дозволяє не інтерпретувати, а спочатку фіксувати публічні прояви елементів перформансу в діяльності конкретних політиків. Ці політичні суб'єкти не діють у рамках парадигми політичної вистави, але зовні їхня діяльність сприймається аудиторією як суцільний перформанс (щонайменше за своїм внутрішнім змістом). Важливою концептуальною позицією є самовідчуття учасників політичних перформансів (зокрема громадських активістів). С. Меррілл у цьому контексті стверджує, «що <існування групи громадських активістів> «Мертві Йдуть» є не лише «актом громадянства», а й формою «пам'яті про активістів», яка включала процеси посередницького перформативного вшанування. Потім цей новий жанр пам'яті вводиться докладніше, перш ніж деякі його цифрові жестові рештки будуть зіставлені, щоб оцінити загальну ефективність художнього твору» [7].

Таким чином, наявні думки щодо теоретичного оцінювання перформансної політичної культури в демократичному політичному середовищі дають змогу оцінити масштаб предметної сфери дослідження явища політичного перформансу. З одного боку, розкривається комунікативна природа політичного дійства, яка розрахована на особистісне спілкування. З іншого боку, висувається питання політико-технологічного навантаження кожного конкретного епізоду. Потужний потенціал має розгляд політичного перформансу як аспекту рутинних практик демократичного політичного представництва (зокрема, коли йдеться про падіння авторитету держави як інституту, див.: [10]). Актуальним завданням для сучасної політичної науки є інтеграція різних теоретико-методологічних підходів для досягнення спільної мети неупередженого й комплексного дослідження політичного перформансу як суто політичного явища. Для досягнення цієї мети необхідно абстрагуватися від впливу конкретних емпіричних випадків (не зважаючи на їх резонансність і креативний підхід, як свідчить приклад з Німеччини [8]) і створити потужну статистичну базу.

Висновки. Таким чином, політичний перформанс на загальнотеоретичному рівні розглядається як засіб привернення уваги як широких

верств виборців, так і масових груп населення. Змістом політичного перформансу вважається політичне повідомлення, яке не має текстової або вербалізованої частини.

Зазначене повідомлення, як правило, закодоване в діях або рухах певної спрямованості або мистецького жанру. Воно має на меті формування емоційного тла, яке виробляє ставлення до певного політичного суб'єкта або політичної ситуації чи окремих політичних подій.

Теоретичне осмислення політичного перформансу в сучасних політичних міждисциплінарних розробках ведеться за такими аналітичними напрямками: визначається жанрова спрямованість політичного перформансу, його кількісні й інші об'єктивні параметри аудиторії, вимірювання ефективності, впливу, типологізація за емпіричними проявами.

Основними підходами в стратегії дослідження політичного перформансу є розгляд спонтанних і навмисне організованих перформансних кампаній.

У першому випадку йдеться про прояви особливої перформансної політичної культури, коли до політичних дійств вдаються певні верстви суспільства, які зайняті у сфері мистецтва. У другому випадку йдеться про пояснення стратегії політичної комунікації та застосування перформансних політичних технологій у рамках виборчих кампаній або інших політичних дій. Інтерпретативні технології оцінки політичного перформансу виступають потужним елементом з'ясування змісту кожного окремого творчого дійства. Але водночас дослідник має виходити з інтересів політологічної предметності й структурної будови демократичної політичної сфери. Перспективами подальшого розвитку теми, порушеної в статті, є аналіз суб'єктів політичного перформансу в демократичному політичному процесі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Груєва О.В. Перфоманс: використання творчого потенціалу в політиці. *Держава і право. Серія: Політичні науки*. 2016. Вип. 74. С. 97–107.
2. Хома Н.М. Політичний перфоманс як постмодерна форма соціального протесту. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. *Політологія. Соціологія. Право*. 2014. № 1. С. 18–22.
3. Avenin C. Les arts de la rue pour observer, comprendre et aménager l'espace public. *Travaux de l'Institut de Géographie de Reims, Dossier' Art et espace*. 2007. P. 10.
4. Banégas R., Brisset-Foucault F. & Cutolo A. Espaces publics de la parole et pratiques de la citoyenneté en Afrique. *Politique africaine*. 2012. № 127. P. 5–20.
5. Manchev B. Performance politique, politique de la performance. *Dans Lignes*. 2018. № 55. P. 43–50.
6. Martel G. La performance communicationnelle en contexte médiatique. L'exemple du débat politique télévisé. *Mots. Les langages du politique*. 2012. URL:

<http://journals.openedition.org/mots/19532>. DOI: <https://doi.org/10.4000/mots.19532>.

7. Merrill S. (2018) The Dead Are Coming: Political Performance Art, Activist Remembrance and Dig(ital) Protests. *Performance and Civic Engagement* / eds. A. Breed, T. Prentki. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-66517-7_10.
8. Politische Leistung noch nicht ausreichend! URL: <https://www.albert-schweitzer-realschule-dortmund.de/politische-leistung-noch-nicht-ausreichend/>.
9. Rai S.M. Political Performance: A Framework for Analysing Democratic Politics. URL: https://warwick.ac.uk/fac/soc/pais/people/rai/publications/performance_and_politics.pdf.
10. Salmon C. La Cérémonie cannibale: De la performance politique (Essais) (Francés). Tapa blanda 2 mayo de Fayard 2013. 160 p.
11. Steireif T., Froidevaux S. De L'action Politique Comme Performance Artistique. URL: <http://www.creageo.ch/wp-content/uploads/2017/01/ACTION-POLITIQUE-COMME-PERFORMANCE-ARTISTIQUE.pdf>.

REFERENCES:

1. Hrujeva O.V. (2016) Perfomans: vykorystannja tvorčoho potencialu v polityci. [Performance: the use of creative potential in politics] *Deržava i pravo. Polityčni nauky*. Vyp. 74. S. 97–107.
2. Xoma N.M. (2014) Polityčnyj perfomans jak postmoderna forma socialnoho protestu. [Political performance as a postmodern form of social protest]. *Visnyk Nacionalnoho texničnogo universytetu Ukraïny "Kyjivskij politexničnyj instytut"*. *Politologija. Sociologija. Pravo*. № 1. S. 18–22.
3. Avenin C. (2007). Les arts de la rue pour observer, comprendre et aménager lespace public. [Street arts to observe, understand and develop public spaces] *Travaux de l'Institut de Géographie de Reims, Dossier Art et espace*. P. 10.
4. Banégas R., Brisset-Foucault F. & Cutolo A. (2012). Espaces publics de la parole et pratiques de la citoyenneté en Afrique. [Public spaces of speech and practices of citizenship in Africa] *Politique africaine*. № 127. P. 5–20.
5. Manchev B. (2018) Performance politique, politique de la performance. [Political performance, performance policy]. *Dans Lignes* № 55. P. 43–50.
6. Martel G. (2012) La performance communicationnelle en contexte médiatique. L'exemple du débat politique télévisé. [Communication performance in a media context. The example of televised political debate] *Mots. Les langages du politique*. URL: <http://journals.openedition.org/mots/19532>. DOI: <https://doi.org/10.4000/mots.19532>.
7. Merrill S. (2018) The Dead Are Coming: Political Performance Art, Activist Remembrance and Dig(ital) Protests. In: Breed A., Prentki T. (eds) *Performance and Civic Engagement*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-66517-7_10.
8. Politische Leistung noch nicht ausreichend! [Political achievement not yet sufficient!] URL :<https://www.albert-schweitzer-realschule-dortmund.de/politische-leistung-noch-nicht-ausreichend/>.
9. Rai S.M. Political Performance: A Framework for Analysing Democratic Politics. URL: https://warwick.ac.uk/fac/soc/pais/people/rai/publications/performance_and_politics.pdf.

warwick.ac.uk/fac/soc/pais/people/rai/publications/performance_and_politics.pdf.

10. Salmon C. (2013) La Cérémonie cannibale: De la performance politique (Essais) [The Cannibal Ceremony: Political performance (Essays (Francés))] Tapa blanda 2 mayo de Fayard 160 p.

11. Steireif T., Froidevaux S. De L'action Politique Comme Performance Artistique. [Of Political Action As An Artistic Performance] URL: <http://www.creageo.ch/wp-content/uploads/2017/01/ACTION-POLITIQUE-COMME-PERFORMANCE-ARTISTIQUE.pdf>.

Political performance: theoretical fundamentals of interpretation in modern political sciences

Ivanova-Bykanova
Viktorii Yevhenivna

Postgraduate Student at the Department of Political Science,
Oles Honchar Dnipro National University
Gagarina avenue, 72, Dnipro, Ukraine

Political performance is considered as a special political communication action. The directions of theoretical interpretation of the use of political performance in the technologies of political propaganda, political PR, agitation are studied. The essence of performance as a communicative phenomenon that serves as a basis for understanding the hidden interactions of political actors is revealed. The peculiarities of the interpretation of empirical cases of political performances as episodes of self-expression of individuals and groups that have no other channels for large-scale public self-presentation are established. The importance of the lack of public expression of the basic foundations of political interactions as a factor in the disclosure of hidden and negative features of competition policy is discussed. The postmodern paradigm of multipolar value assessment of the content of political performances is studied. The formation of the emotional background, which forms the attitude to a certain political subject or political situation or individual political events, is studied.

The fullest expression of political demands and positions of political actors requires the use of extraordinary means that can provide a decisive advantage in political competition. Among such means, political performance occupies a prominent place as a special political communicative action, which has the form of an artistic event, theatrical performance, dynamic symbolic action that affects all channels of human perception and allows the viewer to receive information about certain political meanings and political messages in extraordinary ways.

The communicative content of political performance is revealed by domestic political scientists through the prism of postmodernism as a condition of the political worldview. Artistic thinking, political creativity within a specific act of performance enter into unpredictable and multidimensional interactions. The inclusion of artistic technologies of dissemination of political meanings in the schemes of political communication requires researchers to understand the functional positions of political actors and other participants in political performances.

Key words: political performance, communicative paradigm, postmodern paradigm, political subject, political creativity, political position.